

معماری شمالغرب ایران در دوره‌ی ترکمانان

تألیف:

امین مرادی میاب - منوچهر حسین پور میزاب

انتشارات بهاردخت

دفتر مرکزی: تبریز، روبروی مصلی، انتشارات بهاردخت

تلفن: ۰۹۱۴۸۰۲۰۴۲۴

E-mail: bahardokhtpub@yahoo.com

معماری شمال غرب ایران در دوره‌ی ترکمانان امین مرادی میاب - منصور حسین پور میزاب

نوبت چاپ: اول، تبریز، ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه - قطع: ریز، ۳۱۸ صفحه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۱۴-۳۸-۸

لیتوگرافی / چاپ / صحافی: چار دیویش / تبریز / ایران

حق چاپ برای مولفین محفوظ است.

قیمت: ۳۲۰۰۰ ریال

سرشناسه: مرادی میاب، امین -

عنوان و نام پدیدآور: معماری شمال غرب ایران در دوره ترکمانان / تألیف: امین مرادی میاب، منصور حسین پور میزاب.

مشخصات نشر: تبریز: بهاردخت، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۳۱۸ ص - مصور (رنگی).

شابک: ۳۲۰۰۰ ریال - ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۱۴-۳۸-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: مسجد کبود تبریز

موضوع: معماری - ایران - تبریز -- تاریخ

موضوع: Architecture - Iran - Tabriz -- History

موضوع: هنر ایرانی - تبریز

موضوع: Art, Iranian -- Tabriz

موضوع: معماری اسلامی - ایران - تبریز

موضوع: Islamic architecture - Iran -- Tabriz

موضوع: معماری مساجد - ایران - تبریز

موضوع: Mosque architecture - Iran -- Tabriz

موضوع: ایران - تاریخ - قره قویونلو، ۷۸۰-۸۷۳ ق.

موضوع: Iran - Hisrory - Garaquyunlu, ۱۴۶۸-۱۲۷۰

شناسه افزوده: حسین پور میزاب، منصور -

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ / ۲۴ / ۸۷۳ / ۸۱۴۸۷

رده بندی دیویی: ۷۲۰ / ۹۵۵۳۲۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۸۳۹۹۸

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۳	کاخ هشت بهشت تبریز
۳	روند شکل گیری و قدرت یابی ترکمانان
۷	تأملی پیرامون واژه های «آق» و «قرا»
۱۲	ترکمانان قراقویونلو
۱۶	ترکمانان آق قویونلو
۲۴	مرکز حکومت وزون حسن در تبریز (میدان و باغ صاحب آباد)
۳۰	منظری از فضاهای معماری هشت بهشت
۳۳	تأملی پیرامون مفرد «هشت» از روزگاران باستان تا دوران اسلامی
۳۷	توصیف بهشت در حدیث
۳۹	مختصری پیرامون فضای معمار: کوشک
۴۳	در باب فضای معماری هشت بهشت
۴۶	پیرامون واحد اندازه گیری یارد
۴۸	تأملی پیرامون مفهوم و نقش «صفه» و «آزاره» در سارای هشت بهشت
۵۹	معماری و تزیینات کاشیکاری فضای معماری هشت بهشت: با استناد بر مینیاتور و نگاره های مکتب تبریز
۷۹	پوششها در سازه ی هشت بهشت
۸۱	چفد کلیل
۸۲	طریقه رسم
۸۳	قوس پنج او هفت
۸۸	شیوه ی معماری گنبد در فضای معماری هشت بهشت
۹۵	طرز ساختن گنبد
۹۹	گنبدهای دو پوسته
۱۰۴	پیدایش گنبدهای دو بر در معماری
۱۰۶	اولین گنبدهای بنا شده روی نقشه چند وجهی در آسیای مرکزی و ایران و چگونگی تحولات آن
۱۱۵	معماری گنبد در بناهای عصر تیموری
۱۲۳	نظری کوتاه پیرامون شیوه معماری و گنبد سازی ترکمانان با تأکید بر مسجد کبود
۱۲۴	تأملی پیرامون کاربری های جانبی کاخ هشت بهشت

۱۴۱	 بررسی تحلیلی فضای معماری هشت‌بهشت
۱۴۵	 مسجد کبود
۱۴۶	 مسجد کبود در نوشته های سیاحان
۱۴۶	 جللال‌الدین دوانی
۱۴۶	 قاضی حسن میبدی
۱۴۷	 حافظ حسین کربلایی
۱۴۷	 کاتب چلبی
۱۴۸	 اولیاء چلبی
۱۴۸	 تاوورنیه
۱۵۰	 شاردن
۱۵۰	 مسیو تانکو
۱۵۱	 کست و فلاندین
۱۵۱	 مادام دیولافوا
۱۵۳	 نادر میرزا
۱۵۳	 آرتور پوپ
۱۵۴	 جکسن
۱۵۵	 اشمیت
۱۵۶	 اعتماد السلطنه
۱۵۶	 معماری مسجد کبود
۱۶۷	 تحلیل معماری مسجد کبود تبریز
۱۶۷	 سلسله مراتب فضایی
۱۶۷	 عناصر معماری
۱۶۷	 ورودی و سردر
۱۶۹	 مناره های مسجد کبود
۱۷۰	 رواق
۱۷۰	 شبستان بزرگ
۱۷۲	 شبستان کوچک (مقبره)
۱۷۳	 محراب

۱۷۴	گنبد شبستان مرکزی
۱۷۵	طاق وقوس
۱۷۵	پله
۱۷۵	سردابه
۱۷۶	مصالح بکار رفته در بخشهای مختلف بنا
۱۷۶	سنگ
۱۷۷	گچ
۱۷۷	کاشی
۱۷۸	آجر
۱۷۸	کاشیکاری مسجد کبود تبریز
۱۸۳	مقرنس کاری مسجد کبود تبریز
۱۸۴	کاربندی مسجد کبود تبریز
۱۸۴	آجرکاری مسجد کبود تبریز
۱۸۴	مقایسه مسجد کبود با سایر بناها
۱۸۵	تحلیلی بر ریشه‌ی معماری مسجد کبود
۱۸۹	مطرقچی و موقعیت مسجد علیشاه در نقشه تبریز مربوط به قرن دهم هجری
۱۹۲	گنبدخانه و جایگاه آن در معماری مسجد علیشاه تبریز
۱۹۷	پیرامون به‌هم پیوستگی بنای شمالی قدیمی‌تر و بقایای امرای مسجد علیشاه
۱۹۹	سازه و ارتباط معماری آن با کاربری‌های جانبی در مسجد علیشاه
۲۰۶	تکمیل طرح معماری مسجد علیشاه و ارتباط آن با معماری مسجد کبود و مسجد عثمانی
۲۳۷	تزئین در مسجد کبود
۲۳۷	تزئینات کتیبه ای
۲۳۸	مفاهیم قرآنی در کتیبه های مساجد اسلامی
۲۳۹	مفاهیم دعایی در کتیبه های مساجد اسلامی
۲۳۹	مفاهیم حدیثی در کتیبه های مساجد اسلامی
۲۴۲	شیوه نگارش کتیبه پایه ها
۲۴۳	پایه توکل
۲۴۴	پایه تسبیح
۲۴۵	پایه الحمد لله (حمد)

۲۴۶	پایه رسالت و ملائکه
۲۴۷	پایه سلام
۲۴۸	پایه توحید
۲۴۹	پایه دعا
۲۴۹	پایه نامشخص
۲۵۰	کتیبه کمره اصلی مسجد کبود
۲۵۰	سایر نوشته های موجود در بنا
۲۵۷	آیات موجود بر روی سنگ مزارهای ازاره های صحن کبود
۲۵۹	تزیینات کتیبه ای وجود در خارج بنا
۲۶۰	تزیینات اسلیمی و ختایی مسجد کبود
۲۶۵	تزیینات هندسی مسجد کبود
۲۶۷	مقایسه تزیینات مسجد کبود با دیگر بناها
۲۶۸	مسجد و مقبره سبز "یاشیل جامی" بورسا
۲۷۰	آرامگاه شیرین بقا در مجموعه شاه زنده (۷۸۸-۷۸۷ ق.)
۲۷۰	مقبره تومان آقا (۸۰۵ ق.)
۲۷۰	گورامیردر سمرقند (۸۰۴ ق.)
۲۷۱	درب امام اصفهان (۸۵۷ ق.)
۲۷۱	مسجد شاه مشهد (۸۵۵ ق.)
۲۷۱	قبه سبز کرمان (قرن ۷ ق.)
۲۷۲	مسجد میدان کاشان
۲۷۲	مسجد جمعه اصفهان
۲۷۲	مدرسه غیاثیه خرگرد خراسان (۸۴۶-۸۴۸ ق.)
۲۷۳	مجموعه مصلی آرامگاه گوهرشاد (هرات ۸۳۵ ق.)
۲۷۴	میدان و مجموعه صاحب آباد
۲۹۲	مسجد جامع حسن پادشاه
۳۰۰	منابع

پیشگفتار

بدون تردید ترکمانان سهم غیر قابل انکاری در رشد و توسعه‌ی هنر و معماری ایران داشته‌اند. دستاوردهای معماری آنان، چنان منحصربفرد، متنوع و گسترده است که حتی دوره‌ی باشکوهی مانند دوره‌ی صفوی را نیز دستخوش تحولات و تجربیات بی‌بدیل معمارانه خود قرار می‌دهد. این شیوه‌ی معماری که بازه‌ی زمانی آن، با قراقویونلوها آغاز و با اق‌قویونلوها پایان می‌پذیرد، از یک هویت خاص و مستقلی برخوردار می‌باشد. شیوه‌ای که تکوین و توسعه‌ی آن عمدتاً در منطقه‌ی شمال غرب ایران بوده است. تداوم و پیوستگی پایتختی شهر تبریز در دوره‌ی ترکمانان، شاید مهمترین عامل تأثیرگذار در مسیر انتقال تجربیات و دستاوردهای معماری قراقویونلوها به اق‌قویونلوها بوده باشد. در گام اول، آشنایی حاکمان قراقویونلو با جهان‌شاه، با ویژگی‌های دو قطب معماری دوران خود، معماری شرق منطقه‌ی آسیای میانه (معماری عثمانی) و معماری آسیای میانه (معماری تیموری در شهرهای هرات، سرخند و بخارا)، باعث شکل‌گیری بنایی بی‌نظیر مانند مسجد کبود می‌شود که جسارت معمارانه و زیباییات آن در دنیای معماری ایرانی مثال زدنی است و کمتر بنایی مانند آن می‌توان پیدا کرد. در مرکز گردهمایی تکنیک‌ها و تزیینات تمام دستاوردهای معماری دوره‌های قبل و هم‌زمان خود بوده باشد. در گام بعدی، با تداوم پایتختی تبریز، این تجربیات کامل و تمام عیار، در معماری اق‌قویونلوها مانند بنای مسجد حسن پادشاه رسوب می‌کند. طبیعی است که استمرار بی واسطه‌ی دستاوردهای فوق‌الذکر باعث ظهور یک شیوه‌ی معمارانه‌ی مولد و موثر باشد. شیوه‌ای که برای اولین بار، الگوی میدان صاحب آباد و کاخ هشت بهشت تبریز را، در تاریخ معماری و شهرسازی ایران مطرح و نهادینه می‌سازد. الگوی میدان صاحب آباد، که به قول شاردن، میدان نقش جهان اصفهان، تنها تکرار کوچک مقیاسی از این پروژه‌ی عظیم بوده است و

کاخ هشت بهشت تبریز، بعنوان قدیمی‌ترین طرح هشت بهشت معماری ایرانی، که بعدها در بناهای صفوی قزوین و اصفهان تکرار می‌شود. شاید اگر عوامل اقلیمی و عوامل طبیعی مانند زلزله باعث مضطرب شدن وضعیت آثار این دوره نمی شد، هم اکنون، ابعاد بسیار گسترده تری از معماری ترکمانان بر ما شناخته و رمزگشایی می شد. هرچند باید اذعان نمود، معدود آثار بجا مانده از این دوره، آن چنان چشم‌گیر، بدیع و خلاقانه است که برای تأیید و اثبات جایگاه پرفروغ معماری ترکمانان در معماری ایرانی کفایت می نماید.

پاییز ۱۳۹۶

امین مرادی میاب - منصور حسین پور میزاب